

У ПОШУКАХ «ОСТАНКІВ ПЕРВІСНОГО СВИТОГЛЯДУ»

[Дронь К. Міфологізм у художній прозі Івана Франка (імагологічний аспект) : монографія. – Київ : Наукова думка, 2013. – 240 с.]

Франкознавство на найновішій стадії гуманітарних змагань представлене значними напрацюваннями. Серед численних здобутків чітко окреслилися магістральні напрямки в осягненні феномену Івана Франка, зосібна інтенсивно розвиваються літературознавчий, фольклористичний та мовознавчий вектори. Представники першого вектору, себто дослідники Франкової художньої спадщини активно працюють над осмисленням ліричного, прозового та драматичного універсуму письменника, спрямовуючи зусилля на розкриття генетичної основи його творів, їх поетикального багатства, ідейно-естетичних засад тощо. Вельми привабливим та інтелектуально поживним для науковця є вивчення прозового доробку Івана Франка, адже крізь його призму відкривається перспектива зазирнути у творчу роботу майстра, збагнути основні ідейні настанови, відчитати «приспані барви» унікальних художніх полотен. Звичайно, універсалізм Франкового генія значно ускладнює стрімкий поступ у вказаному напрямі, бо ж осягнути увесь спектр творчих імпульсів, особливо ж зважаючи на їх багатоманіття, вкрай важко. Відтак, у франкознавстві утвердилася тенденція, образно кажучи, «дозованої рецепції» Франкового художнього капіталу, виокремлення однієї складової у тому «скомплікованому паралелограмі сил», які формують неповторний світ прози письменника. Саме у вказаному руслі виконала своє дослідження «Міфологізм у художній прозі Івана Франка» Катерина Дронь, зосередивши увагу на з'ясуванні вельми потужного міфологічного підкладу творчості письменника. Міфологізм надає своєрідного забарвлення прозі Івана Франка, стає органічним елементом багатовимірної структури художнього світу письменника, засвідчує глибоку закоріненість автора у культурний простір попередніх віків, його прагнення через відомі архаїчні концепти розширити смисловий підтекст творів, зв'язати у міцний вузол світоглядні універсалії, які стали емблемами певних епох і виконують функцію вербалізованого знака людського поступу у розумінні сутності буття. Вивчати Франкову прозу під окресленим кутом зору вельми складно, адже недостатньо лише суб'єктивної дослідницької інтерпретації сенсорних навантажень, мотивів і способів вживлення міфологічного субстрату у текстуру твору, завжди потрібно пам'ятати, що Франко ніколи не обмежувався інтуїтивним чуттям, а пропонував глибоке та ретельне вивчення складної природи міфу та міфологізму, виробив досить чітку концепцію розуміння явища. Зваживши на цю обставину, Катерина Дронь перед тим, як провадити безпосередній аналіз творів письменника, докладно розглянула основні положення Франкової наукової рецепції міфу. Оскільки власні спостереження Франко намагався підкріпити досвідом колег-науковців (у зазначеному питанні це підтверджують численні апеляції до багатьох європейських учених, які студювали міф), то говорити про засадничі пункти міфознавства варто у широкому контексті.

Авторка запропонувала першу спробу комплексного, цілісного аналізу міфологізму

у прозі Івана Франка. Попередні напрацювання стосувалися якогось окремого твору, були радше принагідними, або ж розглядалися як допоміжний, однак не домінуючий елемент творчості. Отож Катерина Дронь перевела проблему міфологізму зі статусу другорядної у ранг центральної і переконливими аргументами (властиво уважним аналітичним прочитанням Франкової прози) довела, що цей аспект творчості письменника вкрай важливий для розуміння багатьох «секретів» художнього світу автора. Врахувавши численні теоретичні міркування Івана Франка щодо проблеми міфу і міфологізму, дослідниця вдалася до аналізу практичної площини їх художнього переосмислення, максимально звіряючи свою інтерпретаційну тактику із Франковими тезами про особливий, назагал прихований евристичний потенціал цих поліфункціональних культурних кодів. Варто зауважити, що Катерина Дронь, попри логічне бажання узгодити власні спостереження з волею автора, не звужує дослідницьких рефлексій винятково до читання по-франківськи, а через успішне залучення сучасних міфознавчих здобутків відкриває нові інтелектуально-емоційні горизонти письма майстра.

Врешті, у сучасному літературознавстві спостерігається значне пожвавлення у вивченні міфологічних основ творчості (цю тенденцію, обґрунтовану численними покликаннями на праці відповідної проблематики, спостерегла Катерина Дронь у вступній частині монографії), що, очевидно, зумовлено органічною потребою у науці про красне письменство заповнити вельми широкий пласт, який, зважаючи на низку об'єктивних обставин, тривалий час залишався поза сферою інтенсивного дослідження. А між тим, як переконливо доводять студії останнього часу (рецензована монографія теж красномовне тому свідчення) та й загалом неупереджений погляд на найкращі зразки української прози, міфологічний фермент виразно присутній у національному художньому універсумі, відтак його дослідження є важливою, наповненою глибоким змістом ланкою стереометричної оцінки літератури.

Безпосередньому розгляду міфознавчих думок Івана Франка у монографії передують хоч короткий, однак концептуальний виклад історії наукового потрактування міфу в Європі з особливим акцентом на власне міфологічній школі, яка заклала підвалини систематичного і глибокого осмислення найдавніших культурних здобутків людства. Щоправда, виникають деякі сумніви щодо доречності розглядати абсолютно усі фольклористичні школи (антропологічна, міграційна, культурно-історична) кінця XIX – початку XX століття, як невід'ємні етапи наукового коментування проблеми міфу. Видається, що тільки адепти власне міфологічної школи мали на меті докладно збагнути природу міфу, натомість представники інших фольклористичних доктрин радше змагали до встановлення причин подібності (подекуди навіть тотожності) сюжетів, мотивів, образів і лише опосередковано вели мову про міфологізм.

З'ясовуючи Франків внесок у поступ науки про міф, авторка передусім акцентувала на новаторських ідеях ученого та заразом зазначила, наскільки кваліфіковано він уводив дотичний український матеріал у міфознавчий дискурс, наскільки витримано його інтерпретував без тих надмірностей і перекручень, за які так часто критикував надто екзальтованих прихильників школи Грімів. У полі зору дослідниці опинилися передусім праці «Народні повір'я, зв'язані з народженням дитини», «Останки

первісного світогляду в руських і польських загадках народних», «Найновіші напрями в народознавстві», «Дві школи в фольклористиці», в яких Іван Франко найповніше розкрив своє розуміння міфу і продемонстрував, як висловилася Катерина Дронь, «самостійне, нешаблонне» осмислення, яке згодом «пересадив на ґрунт художньої творчості». У цьому контексті доречно згадати, що українська традиція не зберегла міфу як окремого жанру (за переконливими міркуваннями М. Грушевського, він не встиг остаточно сформуватися під тиском зовнішніх факторів впливу), відтак про міфологічні уявлення етносу основну інформацію отримуємо з уснословесних творів, головню тих, які представляють архаїчну верству (календарно-обрядова поезія, міфологічна легенда, казка, загадка тощо). Ці пласти національного фольклору Іван Франко ґрунтовно студював, займався їх збиранням і науковим коментуванням. Виокремлюючи з огрому фольклорного матеріалу міфологічне ядро, Франко у багатьох моментах вдало реконструював елементи системи первісних уявлень. Учений досить скептично ставився до можливості відтворити цілісну світоглядно-міфологічну картину, формовану багатьма поколіннями наших предків, однак вважав цілком прийнятним виокремити її найприкметніші риси, найвиразніші деталі. Більшість із них, хоч і не у формі міфу, хоч і значно трансформовані, хоч і суттєво переосмислені, як переконливо довів дослідник, збереглися у народній свідомості і несуть у собі потужний заряд інтелектуальної енергії багатьох генерацій, і здатні малими засобами (звичайними апеляціями до виразних міфологем) відкривати широкі пізнавальні горизонти. Цю унікально продуктивну властивість не міг не помітити такий чутливий до слова і його «зміслів» майстер, тому активно використовував «міфологічне добро» у своїх художніх полотнах. Як глибоко, і як збалансовано, без будь-яких карколомних комбінацій, еквілібристичних викрутів, Іван Франко оцінив міфологічну основу фольклору, авторка висвітлила у підрозділі «Останки первісного світогляду»: міф в етнокультурологічній концепції Франка». Водночас, дослідниця влучно заакцентувала на Франковій тезі про те, що «міфологію та літературу зближує домінанта естетичного світосприйняття» (с. 54).

У підрозділі «Будуючи золотий міст зрозуміння і спочування між нами і далекими людьми»: особливості художнього міфологізму письменника» Катерина Дронь обґрунтовує думку, що однією з визначальних причин значної «присутності» міфологічної складової у творчості Івана Франка є бажання автора надати українській літературі європейського звучання. Наприкінці XIX – на початку XX століття у європейському красному письменстві великої популярності набув своєрідний «міфологічний тайнопис», який підживлювався як з національних джерел, так і з міжнародних культурних рік. Властиво, Іван Франко, який тонко відчував найновіші та найпродуктивніші прямування європейської белетристики успішно інтегрував міфологічний сегмент у власний літературний продукт. В оригінальних форматах, з різною інтенсивністю письменник наснажував корпус своїх прозових творів деталями з обсягу міфологічних уявлень. Дослідниця виокремлює інкрустовані у Франкову прозу міфемі («упізнавані міфологічні назви країв, імені героїв, або їхні функціональні атрибути чи сюжети й мотиви міфів, уведені в тексти як парафрази, ідіоми, фразеологізми, метафори, алегорії, порівняння, символи, параболи») та міфологеми («переростають роль цитат,

ремнісценцій, фразеологізмів, ідіом, набувають функціонально-сислової глибини, продукують місткі підтекст і контекст, постають засобами естетичної умовності й формами вияву особливого бачення, відчуття світу, що проступає за ними» с. 63).

Розглядаючи особливості введення різнообсягових міфологічних елементів у тексту прози Івана Франка, авторка дійшла висновку, що ця деталь у письменника ніколи не ставала самоціллю, ніколи не перебирала на себе функцію домінанти, а завжди гармонійно оздоблювала текст, була «підпорядкована художнім завданням конкретного твору».

До багатопланового текстологічного опрацювання матеріалу Катерина Дронь переходить у другому розділі «Художній універсум Івана Франка крізь призму міфопоетики першостихій буття». Демонструючи неабияке інтерпретаційне вміння, дослідниця запропонувала міфопоетичне осмислення природних стихій землі, води, вогню та повітря. Приміром, при оприявленні глибинних смислових навантажень стихії землі у низці творів авторка врахувала важливі «підказки» Івана Франка, концептуально висловлені у студії «Влада землі в сучасному романі». У розвідці учений не лише запропонував короткий змістовний виклад історії становлення та еволюції роману як жанру літератури, а й з'ясував причини постійної уваги представників письменницького цеху до землі, відзначив могутній евристичний потенціал цієї стихії, що виявляється у різних модифікаціях. Отож дослідниця, скануючи Франкову прозу на предмет міфологічних інкрустацій, уважно дослухається, образно кажучи, до закадрового голосу автора і успішно підкріплює власні цінні спостереження фаховими літературознавчими підказками митця. За аналогічним принципом вибудовано розгляд матеріалу у решті підрозділів, де мовиться про інші стихії природи.

Розпросторене «міфопоетичне прочитання» «часопроторової топіки» Катерина Дронь запропонувала у третьому розділі монографії. При «розпаковуванні» міфологічних вимірів хронотопу прози письменника авторка застосувала філігранну техніку літературознавчого коментування, і успішно довела, що міфологічний матеріал справді став плідним джерелом ейдологічних і тематичних знахідок Івана Франка. Отож, можемо без жодних застережень стверджувати, що монографія Катерини Дронь «Міфологізм у художній прозі Івана Франка», у якій знаходимо відповіді на важливі питання франкознавства та літературознавства, – гідний внесок в українську гуманітаристику.

Святослав Пилипчук